

Eessõna 17

PÕHIALUSED / 29

Sissejuhatus ja suunitlus 29

A Aine ja energia 32

A.1 Sümbolid ja ühikud / 33

A.2 Täpsus ja tõesus / 36

A.3 Jõud / 36

A.4 Energia / 38

PÕHIALUSED A ülesanded / 41

B Elemendid ja aatomid 43

B.1 Aatomid / 43

B.2 Aatomi mudel / 44

B.3 Isotoobid / 45

B.4 Elementide süstematiseerimine / 46

PÕHIALUSED B ülesanded / 49

C Ühendid 49

C.1 Mis on ühendid? / 50

C.2 Molekulid ja molekulaarsed ühendid / 50

C.3 Ioonid ja ioonilised ühendid / 52

PÕHIALUSED C ülesanded / 55

D Ühendite nomenklatuur 56

D.1 Katioonide nimetused / 56

D.2 Anioonide nimetused / 57

D.3 Iooniliste ühendite nimetused / 58

JUHEND D.1. Kuidas nimetada ioonilisi ühendeid / 59

D.4 Anorgaaniliste molekulaarsete ühendite nimetused / 60

JUHEND D.2. Kuidas nimetada molekulaarseid anorgaanilisi ühendeid / 60

D.5 Levinumate orgaaniliste ühendite nimetused / 62

PÕHIALUSED D ülesanded / 64

E Moolid ja molaarmassid 65

E.1 Mool / 65

E.2 Molaarmass / 67

PÕHIALUSED E ülesanded / 71

F Ühendi keemilise valemi leidmine 73

F.1 Massiprotsendiline koostis / 73

F.2 Brutovalemite määramine / 74

F.3 Molekulivalemite määramine / 76

PÕHIALUSED F ülesanded / 77

G Segud ja lahused 78

G.1 Segude klassifitseerimines / 78

G.2 Segude lahutamise võtted / 79

G.3 Kontsentratsioon / 81

G.4 Lahjendamine / 84

JUHEND G.1. Kuidas leida lähtelahuse ruumala sobiva lahjenduse saamiseks / 84

PÕHIALUSED G ülesanded / 86

H Reaktsioonivõrrandid 87

H.1 Reaktsioonivõrrandite kirjutamine / 87

H.2 Reaktsioonivõrrandite tasakaalustamine / 89

PÕHIALUSED H ülesanded / 91

I Sadestusreaktsioonid 93

I.1 Elektrolüüdid / 93

I.2 Sademed / 94

I.3 Ioonvõrrandid / 95

I.4 Sadestamise rakendused / 96

PÕHIALUSED I ülesanded / 97

J Happed ja alused 99

J.1 Happed ja alused vesilahuses / 99

J.2 Tugevad ja nõrgad happed ja alused / 101

J.3 Neutralisatsioon / 102

PÕHIALUSED J ülesanded / 103

K Redoksreaktsioonid 105

K.1. Oksüdeerumine ja redutseerumine / 105

K.2. Oksüdatsiooniastmed / 106

JUHEND K.1. Kuidas leida oksüdatsiooniastmeid / 107

K.3. Oksüdeerijad ja redutseerijad / 108

K.4. Lihtsamate redoksreaktsioonide tasakaalustamine / 110

PÕHIALUSED K ülesanded / 111

L	Stõhhiomeetria	113
L.1.	Reaktsioonis osalevate ainete hulga leidmine ühe osaleja moolide arvu järgi / 113	
L.2.	Reaktsioonis osalevate ainete massi leidmine ühe osaleja massi järgi / 114	
	JUHEND L.1. Aine hulga leidmine massi järgi / 114	
L.3.	Mahtanalüüs / 116	
	JUHEND L.2. Kuidas mõista tiitrimist / 116	
	PÕHIALUSED L ülesanded / 119	
M	Limiteerivad reagentid	122
M.1	Reaktsiooni saagis / 122	
M.2	Limiteeriv reagent / 123	
	JUHEND M.1. Limiteeriva reagenti kindlaksmääramine / 123	
M.3	Elementanalüüs / 127	
	PÕHIALUSED M ülesanded / 129	

PEATÜKK 1

AATOMID / 133

Teema 1A.	Aatomite uurimine	134
1A.1.	Tänapäevane aatomimudel / 134	
1A.2.	Elektromagnetkiirgus / 136	
1A.3.	Aatomispektrid / 138	
	TEEMA 1A ülesanded / 141	
Teema 1B.	Kvantmehaanika	143
1B.1.	Kiirgus, kvandid ja footonid / 143	
1B.2.	Materia laine ja osakese duaalsus / 149	
1B.3.	Määramatuse printsiip / 151	
	TEEMA 1B ülesanded / 153	
Teema 1C.	Lainefunktsioonid ja energiatasemed	155
1C.1.	Lainefunktsioon ja selle interpretatsioon / 155	
1C.2.	Energia kvantimine / 156	
	LISAMATERJAL 1C.1 Nanokristallid / 158	
	TEEMA 1C ülesanded / 160	
Teema 1D.	Vesiniku aatom	162
1D.1.	Ergiatasemed / 162	
1D.2.	Aatomorbitaalid / 163	
1D.3.	Kvantarvud, elektronkihid ja alakihid / 165	

1D.4.	Orbitaalide kujud / 167	
1D.5.	Elektroni spinn / 170	
	LISAMATERJAL 1D.1 Kuidas me teame, et elektronil on spinn? / 171	
1D.6.	Vesiniku aatomi elektronstruktuur / 171	
	TEEMA 1D ülesanded / 172	

Teema 1E. Mitmeelektronilised aatomid 174

1E.1.	Orbitaalide energiad / 174	
1E.2.	Elektronide aatomorbitaalidele jaotumist määravad põhimõtted / 176	
	JUHEND 1E.1 Kuidas kirjutada aatomi põhioleku elektronkonfiguratsiooni / 179	
	TEEMA 1E ülesanded / 181	

Teema 1F. Perioodilisustabel 183

1F.1.	Perioodilisustabeli üldine struktuur / 183	
1F.2.	Aatomiraadiused / 185	
1F.3.	looniraadiused / 186	
1F.4.	Ionisatsioonienergia / 188	
1F.5.	Elektronafiinsus / 190	
1F.6.	Inertpaari efekt / 192	
1F.7.	Diagonaalsed seosed / 192	
1F.8.	Elementide üldised omadused / 193	
	TEEMA 1F ülesanded / 195	

PEATÜKK 1 Koondülesande veebilahendusega näide / 196

PEATÜKK 1 Ülesanded / 196

PEATÜKK 2

MOLEKULID / 199

Teema 2A.	loonline side	200
2A.1.	loonid, mida elemendid moodustavad / 200	
2A.2.	Lewisi sümbolid / 202	
2A.3.	loonilise sideme moodustumise energeetika / 203	
2A.4.	loonide vastastiktoime / 205	
	TEEMA 2A ülesanded / 208	
Teema 2B.	Kovalentne side	209
2B.1.	Lewisi struktuurid / 209	

	JUHEND 2B.1. Kuidas joonistatakse mitmeaatomiliste anioonide Lewisi struktuure? / 211	
2B.2.	Resonants / 213	
2B.3.	Formaalne laeng / 216	
	JUHEND 2B.2. Kuidas kasutatakse formaalset laengut kõige suurema osakaaluga Lewisi struktuuri leidmiseks / 217	
	TEEMA 2B ülesanded / 218	
Teema 2C.	Oktetireegli erandid	220
2C.1.	Radikaalid ja biradikaalid / 220	
	LISAMATERJAL 2C.1. Kuidas on see seotud ellujäämisega? / 221	
2C.2.	Laiendatud valentskiht / 222	
2C.3.	Mittetäielik oktett / 224	
	TEEMA 2C ülesanded / 225	
Teema 2D.	Sidemete omadused	227
2D.1.	Kovalentse sideme mudeli parandus: elektronegatiivsus / 227	
2D.2.	loonilise sideme mudeli parandus: polariseeritavus / 229	
2D.3.	Sideme tugevus / 230	
2D.4.	Sidemepikkus / 232	
	TEEMA 2D ülesanded / 234	
Teema 2E.	VSEPR-mudel	235
2E.1.	Lihtne VSEPR-mudel / 235	
	LISAMATERJAL 2E.1. Keemia piirid: ravimiuuringud / 236	
2E.2.	Molekulid, kus kesksel aatomil on vabu elektronipaare / 239	
	JUHEND 2E.1. VSEPR-mudeli kasutamine / 242	
2E.3.	Polaarsed molekulid / 244	
	TEEMA 2E ülesanded / 247	
Teema 2F.	Valentssidemete teooria	249
2F.1.	Sigma- ja piisidemed / 249	
2F.2.	Elektronide ergastamine sideme moodustamisel ja orbitaalide hübridisatsioon / 251	
2F.3.	Teised levinumad hübridisatsiooni tüübid / 252	
2F.4.	Kordsete sidemete omadused / 255	
	TEEMA 2F ülesanded / 258	

Teema 2G.	Molekuloorbitaalide teooria	260
2G.1.	Molekuloorbitaalid / 260	
2G.2.	Kaheaatomilise molekuli elektronkonfiguratsioon / 261	
	LISAMATERJAL 2G.1. Kuidas me teame molekuloorbitaalide energiad? / 263	
	JUHEND 2G.1. Kuidas määrata samatuumalise kaheaatomilise molekuli elektronkonfiguratsiooni ja sideme kordsust / 264	
	LISAMATERJAL 2G.2. Kuidas me teame, et elektronid ei ole aines paardunud? / 266	
2G.3.	Sidemed erituumalistes kaheaatomilistes molekulides / 267	
2G.4.	Mitmeaatomiliste molekulide orbitaalid / 268	
	TEEMA 2G ülesanded / 270	
PEATÜKK 2	Koondülesande veebilahendusega näide / 272	
PEATÜKK 2	Ülesanded / 272	

PEATÜKK 3**AINE OLEKUD / 279**

Teema 3A.	Gaaside olemus	281
3A.1.	Gaaside üldised omadused / 281	
3A.2.	Rõhk / 282	
3A.3.	Rõhu alternatiivühikud / 284	
	TEEMA 3A ülesanded / 285	
Teema 3B.	Gaaside seadused	286
3B.1.	Eksperimentaalsed vaatlused / 286	
3B.2.	Ideaalgaasi olekuvõrrandi rakendused / 289	
3B.3.	Gaasi molaarruumala ja tihedus / 292	
	TEEMA 3B ülesanded / 294	
Teema 3C.	Gaasid segudes ja reaktsioonides	296
3C.1.	Gaaside segud / 296	
3C.2.	Reageerivate gaaside stõhhiomeetria / 299	
	TEEMA 3C ülesanded / 301	
Teema 3D.	Molekulide liikumine	302
3D.1.	Difusioon ja efusioon / 302	

3D.2.	Gaaside kineetiline mudel / 303	
3D.3.	Maxwelli kiiruste jaotus / 307	
	LISAMATERJAL 3D.1. Kuidas me teame molekulide kiiruste jaotust? / 307	
	TEEMA 3D ülesanded / 309	
Teema 3E.	Reaalgaasid	310
3E.1.	Kõrvalekalded ideaalsusest / 310	
3E.2.	Reaalgaasi olekuvõrrandid / 311	
3E.3.	Gaaside veeldamine / 313	
	TEEMA 3E ülesanded / 314	
Teema 3F.	Osakestevahelised toimed	315
3F.1.	Osakestevaheliste toimete põhjused / 315	
3F.2.	looni ja dipooli vastastikmõju / 316	
3F.3.	Dipoolide vastastikmõju / 317	
3F.4.	Londoni jõud ehk dispersioonijõud / 319	
3F.5.	Vesinikside / 321	
3F.6.	Osakestevaheline tõukumine / 322	
	TEEMA 3F ülesanded / 323	
Teema 3G.	Vedelikud	325
3G.1.	Korrapära vedelikes / 325	
3G.2.	Viskoossus ja pindpinevus / 325	
3G.3.	Vedelkristallid / 327	
3G.4.	loonsed vedelikud / 328	
	TEEMA 3G ülesanded / 329	
Teema 3H.	Tahkised	330
3H.1.	Tahkiste klassifikatsioon / 330	
	LISAMATERJAL 3H.1. Kuidas me teame milline näeb välja tahkise pind? / 331	
3H.2.	Molekulaarsed tahkised / 333	
3H.3.	Atomaarsed tahkised / 333	
3H.4.	Metallilised tahkised / 335	
3H.5.	Ühikrakud / 338	
3H.6.	loonsed tahkised / 341	
	TEEMA 3H ülesanded / 344	
Teema 3I.	Anorgaanilised materjalid	347
3I.1.	Sulamid / 347	
3I.2.	Silikaadid / 349	
3I.3.	Kaltsiumkarbonaat / 350	
3I.4.	Tsement ja betoon / 351	
	TEEMA 3I ülesanded / 352	

Teema 3J. Materjalid uudsete tehnoloogiate tarbeks 353

- 3J.1.** Tahkiste elektrijuhtivus / 353
  - 3J.2.** Pooljuhid / 354
  - 3J.3.** Ülijuhid / 355
  - 3J.4.** Luminescentsmaterjalid / 356
  - 3J.5.** Magnetilised materjalid / 358
  - 3J.6.** Nanomaterjalid / 358
  - 3J.7.** Nanotorud / 359
- TEEMA 3J** ülesanded / 359

PEATÜKK 3 Koondülesande veebilahendusega näide / 362

PEATÜKK 3 Ülesanded / 362

LISALUGEMIST Keraamika ja klaas / 368

PEATÜKK 4

TERMODÜNAAMIKA / 371

Teema 4A. Töö ja soojus 373

- 4A.1.** Süsteemid ja keskkonnad / 373
  - 4A.2.** Töö / 374
  - 4A.3.** Paisumistöö / 375
  - 4A.4.** Soojus / 379
  - 4A.5.** Soojuse hulga mõõtmine / 380
- TEEMA 4A** ülesanded / 384

Teema 4B. Siseenergia 385

- 4B.1.** Termodünaamika esimene seadus / 385
  - 4B.2.** Olekufunktsioonid / 386
  - 4B.3.** Molekulaarne tagapõhi / 388
- TEEMA 4B** ülesanded / 390

Teema 4C. Entalpia 392

- 4C.1.** Soojusvahetus püsival rõhul / 392
- 4C.2.** Soojusmahtuvus püsival ruumalal ja rõhul / 393
- 4C.3.** Gaaside soojusmahtuvuse molekulaarne tagapõhi / 394
- 4C.4.** Füüsikaliste muundumiste entalpia / 396
- 4C.5.** Soojenemiskõverad 398

LISAMATERJAL 4C.1. Kuidas me teame soojenemiskõvera kuju? / 399

TEEMA 4C ülesanded / 401

Teema 4D. Termokeemia	402
4D.1. Reaktsioonientalpia / 402	
4D.2. Seos ΔH ja ΔU vahel / 403	
4D.3. Reaktsiooni standardne entalpia / 405	
LISAMATERJAL 4D.1. Kuidas on see seotud keskkonnaga? / 406	
4D.4. Reaktsioonientalpia tekkimise kombineerimine: Hessi seadus / 409	
JUHEND 4D.1. Hessi seaduse kasutamine / 409	
4D.5. Standardne tekkeentalpia / 411	
4D.6. Reaktsioonientalpia sõltuvus temperatuurist / 414	
TEEMA 4D ülesanded / 416	
Teema 4E. Entalpiat määravad tegurid	418
4E.1. loonide tekkimine / 418	
4E.2. Borni-Haberi tsükkel / 418	
4E.3. Sidemeentalpia / 420	
TEEMA 4E ülesanded / 423	
Teema 4F. Entroopia	424
4F.1. Spontaanne muutus / 424	
4F.2. Entroopia ja korrapäratus / 424	
4F.3. Entroopia ja ruumala / 426	
4F.4. Entroopia ja temperatuur / 428	
4F.5. Entroopia ja aine füüsikalised olekud / 431	
TEEMA 4F ülesanded / 434	
Teema 4G. Entroopia molekulaarne tõlgendus	436
4G.1. Boltzmanni valem / 436	
4G.2. Statistilise ja termodünaamilise entroopia samaväärsus / 439	
TEEMA 4G ülesanded / 441	
Teema 4H. Absoluutne entroopia	442
4H.1. Standardne molaarne entroopia / 442	
LISAMATERJAL 4H.1. Keemia piirid: absoluutse nulli jaht / 443	
4H.2. Reaktsiooni standardne entroopia / 446	
TEEMA 4H ülesanded / 447	

Teema 4I. Globaalsed entroopiamuutused	449
4I.1. Keskkond / 449	
4I.2. Üleüldine entroopiamuutus / 451	
4I.3. Tasakaal / 454	
TEEMA 4I ülesanded / 455	
Teema 4J. Gibbsi energia	457
4J.1. Süsteemile keskendumine / 457	
4J.2. Reaktsiooni Gibbsi energia / 460	
4J.3. Gibbsi energia ja mittepaisumistöö / 463	
4J.4. Temperatuuri mõju / 465	
TEEMA 4J ülesanded / 467	
PEATÜKK 4 Koondülesande veebilahendusega näide / 469	
PEATÜKK 4 Ülesanded / 469	
LISALUGEMIST Vabaenergia ja elu / 474	

PEATÜKK 5

TASAKAAL / 475

Teema 5A. Aururõhk	477
5A.1. Aururõhu teke / 477	
5A.2. Lenduvus ja molekulidevahelised jõud / 478	
5A.3. Aururõhu sõltuvus temperatuurist / 479	
5A.4. Keemine / 482	
TEEMA 5A ülesanded / 483	
Teema 5B. Faaside tasakaal ühekomponentsetes süsteemides	485
5B.1. Ühekomponentsete süsteemide olekudiagrammid / 485	
5B.2. Kriitilised parameetrid / 488	
TEEMA 5B ülesanded / 490	
Teema 5C. Faaside tasakaal kahekomponentsetes süsteemides	492
5C.1. Segu aururõhk / 492	
5C.2. Binaarsed vedelad segud / 494	
5C.3. Destillatsioon / 497	
5C.4. Aseotroobid / 497	
TEEMA 5C ülesanded / 499	

Teema 5D. Lahustuvus	501
5D.1. Lahustuvuse piir / 501	
5D.2. Sarnane lahustub sarnases / 502	
5D.3. Rõhk ja gaasi lahustuvus / 504	
5D.4. Temperatuur ja lahustuvus / 505	
5D.5. Lahustumise termodünaamika / 505	
5D.6. Kolloidid / 508	
TEEMA 5D ülesanded / 509	
Teema 5E. Molaalsus	511
JUHEND 5E.1. Kuidas kasutada molaalsust / 512	
TEEMA 5E ülesanded / 515	
Teema 5F. Kolligatiivsed omadused	516
5F.1. Keemistemperatuuri tõus ja külmumistemperatuuri langus / 516	
5F.2. Osmoos / 518	
LISAMATERJAL 5F.1. Keemia piirid: ravimite vabanemine ja jaotumine / 519	
JUHEND 5F.1. Kuidas kasutada kolligatiivseid omadusi molaarmassi määramiseks / 521	
TEEMA 5F ülesanded / 524	
Teema 5G. Keemiline tasakaal	525
5G.1. Reaktsioonide pöördumus / 525	
5G.2. Tasakaal ja massitoimeseadus / 527	
5G.3. Tasakaalukonstantide termodünaamiline olemus / 530	
5G.4. Tasakaalu termodünaamiline kirjeldus / 531	
TEEMA 5G ülesanded / 535	
Teema 5H. Tasakaalukonstandi alternatiivsed vormid	538
5H.1. Keemilise reaktsiooni kordsed / 538	
5H.2. Liitvõrrandid / 539	
5H.3. Gaaside molaarsed kontsentratsioonid / 539	
TEEMA 5H ülesanded / 541	
Teema 5I. Tasakaalu arvutused	543
5I.1. Reaktsiooni kulgemise ulatus / 543	
5I.2. Reaktsiooni suund / 544	
5I.3. Arvutused tasakaalukonstantidega / 546	

JUHEND 5I.1. Tasakaalutabeli koostamine ja kasutamine / 546
TEEMA 5I ülesanded / 551

Teema 5J. Tingimuste muutmise mõju tasakaalule 554

- 5J.1.** Reagentide lisamine ja eemaldamine / 554
  - 5J.2.** Reaktsioonisegu kokkusurumine / 557
  - 5J.3.** Temperatuur ja tasakaal / 559
- TEEMA 5J** ülesanded / 562

PEATÜKK 5 Koondülesande veebilahendusega näide / 564

PEATÜKK 5 Ülesanded / 564

LISALUGEMIST Homöostaas /570

PEATÜKK 6

REAKTSIOONID / 571

Teema 6A. Hapete ja aluste olemus 573

- 6A.1.** Brønsted-Lowry happed ja alused / 573
  - 6A.2.** Lewisi happed ja alused / 576
  - 6A.3.** Happelised, aluselised ja amfoteersed oksiidid / 577
  - 6A.4.** Protoni vahetus vee molekulide vahel / 578
- TEEMA 6A** ülesanded / 581

Teema 6B. pH skaala 583

- 6B.1.** pH tõlgendamine / 583
  - 6B.2.** Lahuste pOH / 585
- TEEMA 6B** ülesanded / 586

Teema 6C. Nõrgad happed ja alused 588

- 6C.1.** Happe ja aluse dissotsiatsioonikonstandid / 588
  - 6C.2.** Seos konjugeeritud happe või aluse tugevusega / 591
  - 6C.3.** Happe tugevus ja molekuli struktuur / 593
  - 6C.4.** Okso- ja karboksüülhapete tugevus / 595
- TEEMA 6C** ülesanded / 598

Teema 6D. Vesilahuste pH 600

- 6D.1.** Nõrkade hapete lahused / 600

	JUHEND 6D.1. Kuidas arvutada nõrga happe vesilahuse pH-d / 601	
6D.2.	Nõrga aluse lahus / 603	
	JUHEND 6D.2. Kuidas arvutada nõrga aluse vesilahuse pH-d / 603	
6D.3.	Soolalahuse pH / 605	
	TEEMA 6D ülesanded / 610	
Teema 6E.	Mitmeprootonilised happed ja alused	611
6E.1.	Mitmeprootonilise happe lahuse pH / 611	
6E.2.	Mitmeprootoniliste hapete soolade lahused / 612	
6E.3.	Lahustunud osakeste kontsentratsioonid / 614	
	JUHEND 6E.1. Kuidas arvutada kõigi mitmeprootonilise happe lahuses olevate osakeste kontsentratsioonid / 615	
6E.4.	Lahuse koostis ja pH / 617	
	LISAMATERJAL 6E.1. Kuidas on see seotud keskkonnaga? / 617	
	TEEMA 6E ülesanded / 621	
Teema 6F.	Autoprotolüüs ja pH	622
6F.1.	Tugevate hapete või aluste väga lahjad lahused / 622	
6F.2.	Nõrkade hapete väga lahjad lahused / 624	
	TEEMA 6F ülesanded / 626	
Teema 6G.	Puhverlahused	627
6G.1.	Puhverlahused / 627	
6G.2.	Puhverlahuse koostamine / 628	
6G.3.	Puhvermahtuvus / 633	
	LISAMATERJAL 6G.1. Kuidas on see seotud elus püsimisega? / 634	
	TEEMA 6G ülesanded / 635	
Teema 6H.	Hape-alus tiitrimine	637
6H.1.	Tugeva happe või aluse tiitrimine tugeva aluse või happega / 637	
	JUHEND 6H.1. Kuidas arvutada pH-d tugeva happe või aluse tiitrimisel tugeva aluse või happega / 638	
6H.2.	Nõrga happe tiitrimine tugeva alusega ja nõrga aluse tiitrimine tugeva happega / 639	
	JUHEND 6H.2. Kuidas arvutada lahuse pH-d nõrga happe või aluse tiitrimisel / 642	
6H.3.	Hape-alusindikaatorid / 644	
6H.4.	Mitmeprootoniliste hapete tiitrimise stõhhiomeetria / 646	
	TEEMA 6H ülesanded / 648	
Teema 6I.	Lahustumistasakaalud	651
6I.1.	Lahustuvuskorrutis / 651	
6I.2.	Ühise iooni efekt / 653	
6I.3.	Kompleksioonide moodustumine / 655	
	TEEMA 6I ülesanded / 657	
Teema 6J.	Sadenemine	658
6J.1.	Sadenemise ennustamine / 658	
6J.2.	Selektiivne sadestamine / 659	
6J.3.	Sademetes lahustamine / 661	
6J.4.	Kvalitatiivne analüüs / 661	
	TEEMA 6J ülesanded / 663	
Teema 6K.	Redoksreaktsioonide esitus	665
6K.1.	Poolreaktsioonid / 665	
6K.2.	Redoksreaktsioonide tasakaalustamine / 666	
	JUHEND 6K.1. Kuidas tasakaalustada keerukat redoksreaktsiooni / 666	
	TEEMA 6K ülesanded / 671	
Teema 6L.	Galvaanielemendid	673
6L.1.	Galvaanielemendi ehitus / 673	
6L.2.	Elemendi potentsiaal ja reaktsiooni Gibbsi energia / 675	
6L.3.	Elemendi skeemi koostamine / 677	
	JUHEND 6L.1 Reaktsioonivõrrandi kirjutamine elemendi skeemi alusel / 679	
	TEEMA 6L ülesanded / 681	
Teema 6M.	Standardpotentsiaal	682
6M.1.	Standardpotentsiaali definitsioon / 682	
6M.2.	Elektrokeemiline pingerida / 687	
	TEEMA 6M ülesanded / 688	

Teema 6N. Standardpotentsiaalide rakendused 689

- 6N.1.** Standardpotentsiaal ja tasakaalukonstant / 689
JUHEND 6N.1. Tasakaalukonstandi arvutamine elektrokeemiliste andmete põhjal / 690
- 6N.2.** Nernsti võrrand / 691
- 6N.3.** loonselektiivsed elektrodid / 694
- 6N.4.** Korrosioon / 695
TEEMA 6N ülesanded / 697

Teema 6O. Elektrolüüs 699

- 6O.1.** Elektrolüüsirakk / 699
- 6O.2.** Elektrolüüsi saadused / 701
JUHEND 6O.1. Elektrolüüsi saaduste koguse arvutamine / 702
- 6O.3.** Elektrolüüsi rakendused / 704
TEEMA 6O ülesanded / 705

PEATÜKK 6 Koondülesande veebilahendusega näide / 706

PEATÜKK 6 Ülesanded / 706

LISALUGEMIST Akud ja patareid / 712

PEATÜKK 7

KINEETIKA / 715

Teema 7A. Reaktsiooni kiirus 716

- 7A.1.** Kontsentratsioon ja reaktsiooni kiirus / 716
LISAMATERJAL 7A.1. Kuidas me teame, mis toimub aatomitega reaktsiooni käigus / 718
- 7A.2.** Reaktsiooni tõeline kiirus / 719
- 7A.3.** Kiirusevõrrandid ja reaktsiooni järk / 720
TEEMA 7A ülesanded / 726

Teema 7B. Integraalsed kiirusevõrrandid 728

- 7B.1.** Esimest järku reaktsiooni integraalne kiirusevõrrand / 728
- 7B.2.** Esimest järku reaktsiooni poolestusaeg / 732
- 7B.3.** Teist järku reaktsiooni kiirusevõrrandid / 734
TEEMA 7B ülesanded / 736

Teema 7C. Reaktsioonimehhanismid 738

- 7C.1.** Reaktsiooni elementaarakt / 738
- 7C.2.** Elementaarakti kiirusevõrrand / 739
- 7C.3.** Elementaaraktide kiirusevõrrandite kombineerimine / 740
- 7C.4.** Kiirus ja tasakaal / 744
- 7C.5.** Ahelreaktsioonid / 745
TEEMA 7C ülesanded / 746

Teema 7D. Reaktsioonide mudelid 748

- 7D.1.** Temperatuuri mõju / 748
- 7D.2.** Aktiivsete pörgete teooria / 751
LISAMATERJAL 7D.1. Kuidas me teame, mis toimub molekulidevahelise pörke ajal / 754
- 7D.3.** Siirdeoleku teooria / 755
TEEMA 7D ülesanded / 757

Teema 7E. Katalüüs 758

- 7E.1.** Kuidas katalüsaator töötab? / 758
LISAMATERJAL 7E.1. Kuidas on see seotud keskkonnaga? / 759
- 7E.2.** Katalüsaatorid tööstuses / 762
- 7E.3.** Ensüümid – bioloogilised katalüsaatorid / 762
TEEMA 7E ülesanded / 764

PEATÜKK 7 Koondülesande veebilahendusega näide / 766

PEATÜKK 7 Ülesanded / 766

PEATÜKK 8

PEAALARÜHMADE ELEMENDID / 771

Teema 8A. Perioodilised seosed 772

- 8A.1.** Aatomite omadused / 772
- 8A.2.** Keemilise sideme seaduspärasused / 773
- 8A.3.** Seaduspärasused hüdriidide ja oksiidide omadustes / 774
TEEMA 8A ülesanded / 776

Teema 8B. Vesinik 777

- 8B.1.** Lihtaine / 777
LISAMATERJAL 8B.1. Kuidas on see seotud keskkonnaga? / 778
- 8B.2.** Vesiniku ühendid / 780
TEEMA 8B ülesanded / 781

Teema 8C.	1. rühm: leelismetallid	782
8C.1.	1. rühma lihtained / 782	
8C.2.	Liitiumi, naatriumi ja kaaliumi ühendid / 784	
	TEEMA 8C ülesanded / 786	
Teema 8D.	2. rühm: leelismuldmetallid	787
8D.1.	2. rühma lihtained / 787	
8D.2.	Berülliumi, magneesiumi ja kaltsiumi ühendid / 789	
	TEEMA 8D ülesanded / 791	
Teema 8E.	13. rühm: boori alarühm	792
8E.1.	13. rühma lihtained / 792	
8E.2.	13. rühma oksiidid, halogeniidid ja nitriidid / 794	
8E.3.	Boraanid, hüdridoboraadid ja boriidid / 796	
	TEEMA 8E ülesanded / 797	
Teema 8F.	14. rühm: süsiniku alarühm	798
8F.1.	14. rühma lihtained / 798	
	LISAMATERJAL 8F.1. Keemia piirid: iseorganiseeruvad materjalid / 801	
8F.2.	Süsiniku ja räni oksiidid / 802	
8F.3.	Teised tähtsad 14. rühma elementide ühendid / 803	
	TEEMA 8F ülesanded / 804	
Teema 8G.	15. rühm: lämmastiku peaalarühm	805
8G.1.	15./V rühma lihtained / 805	
8G.2.	Ühendid vesiniku ja halogeenidega / 807	
8G.3.	Lämmastik oksiidid ja lämmastiku oksohapped / 809	
8G.4.	Fosfori oksiidid ja oksohapped / 811	
	TEEMA 8G ülesanded / 812	
Teema 8H.	16. rühm: hapniku peaalarühm	813
8H.1.	16. rühma lihtained / 813	
8H.2.	Ühendid vesinikuga / 816	
8H.3.	Väevli oksiidid ja oksohapped / 818	
	TEEMA 8H ülesanded / 820	
Teema 8I.	17. rühm: halogeenid	821
8I.1.	17. rühma lihtained / 821	

8I.2. Halogeenide ühendid / 823

TEEMA 8I ülesanded / 825

Teema 8J. **18. rühm: vääriskaasid** 827

8J.1. 18./VIII rühma lihtained / 827

8J.2. Vääriskaaside ühendid / 828

TEEMA 8J ülesanded / 829

PEATÜKK 8 Koondülesande veebilahendusega näide / 830

PEATÜKK 8 Ülesanded / 830

PEATÜKK 9

d-ELEMENDID / 833

Teema 9A. **d-elementide perioodilised seaduspärasused** 834

9A.1. Füüsikaliste omaduste seaduspärasused / 834

9A.2. Keemiliste omaduste seaduspärasused / 836

TEEMA 9A ülesanded / 838

Teema 9B. **Ülevaade valitud d-elementidest** 839

9B.1. Skandiumist niklini / 839

9B.2. Rühmad 11 ja 12 / 844

TEEMA 9B ülesanded / 847

Teema 9C. **Koordinatiivühendid** 848

9C.1. Koordinatiivsed kompleksid / 848

LISAMATERJAL 9C.1. Kuidas on see seotud eluspüsimisega? / 849

JUHEND 9C.1. Kuidas nimetada d-metallide komplekse ja koordinatiivühendeid / 851

9C.2. Komplekside kuju / 853

9C.3. Isomeerid / 854

LISAMATERJAL 9C.2. Kuidas me teame, et kompleks on optiliselt aktiivne? / 857

TEEMA 9C ülesanded / 859

Teema 9D. **d-metallide komplekside elektronstruktuur** 861

9D.1. Kristallvälja teooria / 861

9D.2. Spektrokeemiline rida / 863

9D.3. Komplekside värvus / 865

9D.4. Komplekside magnetilised omadused / 867

9D.5. Ligandivälja teooria / 869

Teema 9D ülesanded / 870

PEATÜKK 9 Koondülesande veebilahendusega näide / 872

PEATÜKK 9 Ülesanded / 872

PEATÜKK 10

TUUMAKEEMIA / 875

Teema 10A. Tuumade lagunemine 876

10A.1. Tuumade iseenesliku lagunemise tunnused / 876

10A.2. Tuumareaktsioonid / 878

10A.3. Tuumade püsivus / 881

10A.4. Tuumade lagunemise mehhanismi ennustamine / 882

10A.5. Tuumasüntees / 883

LISAMATERJAL 10A.1. Kuidas on see seotud ellujäämisega? / 884

Teema 10A ülesanded / 886

Teema 10B. Radioaktiivsus 888

10B.1. Kiirguse bioloogiline mõju / 888

10B.2. Tuumade lagunemise kiiruse mõõtmine / 889

LISAMATERJAL 10B.1. Kuidas me teame, kui radioaktiivne on mingi aine? / 890

10B.3. Radioisotoopide kasutamine / 893

Teema 10B ülesanded / 894

Teema 10C. Tuumaenergia 896

10C.1. Massi ja energia vaheline seos / 896

10C.2. Tuumaenergia vabanemine / 898

10C.3. Tuumaenergia keemia / 900

Teema 10C ülesanded / 902

PEATÜKK 10 Koondülesande veebilahendusega näide / 903

PEATÜKK 10 Ülesanded / 903

PEATÜKK 11

ORGAANILINE KEEMIA / 905

Teema 11A. Alifaatsete süsivesinike struktuurid 906

11A.1. Alifaatsete süsivesinike tüübid / 906

JUHEND 11A.1. Kuidas nimetada alifaatseid süsivesinikke? / 908

11A.2. Isomeerid / 911

11A.3. Alkaanide ja alkeenide füüsikalised omadused / 914

Teema 11A ülesanded / 915

Teema 11B. Alifaatsete süsivesinike reaktsioonid 917

11B.1. Asendusreaktsioonid alkaanides / 917

11B.2. Alkeenide ja alküünide süntees / 917

11B.3. Elektrofiilne liitumine / 918

Teema 11B ülesanded / 920

Teema 11C. Aromaatsed ühendid 921

11C.1. Nomenklatuur / 921

11C.2. Elektrofiilne asendusreaktsioon / 922

Teema 11C ülesanded / 925

Teema 11D. Enamlevinud funktsionaalrühmad 926

11D.1. Haloalkanid / 926

11D.2. Alkoholid / 927

11D.3. Eetrid / 928

11D.4. Fenoolid / 928

11D.5. Aldehüüdid ja ketoonid / 929

11D.6. Karboksüülhapped / 930

11D.7. Estrid / 930

11D.8. Amiinid, aminohapped ja amiidid / 930

JUHEND 11D.1. Kuidas nimetada lihtsaid funktsionaalrühmadega ühendeid? / 933

Teema 11D ülesanded / 934

Teema 11E. Polümeerid ja bioloogilised makromolekulid 936

11E.1. Liitumispolümerisatsioon / 936

11E.2. Kondensatsioonipolümerisatsioon / 938

11E.3. Kopolümeerid ja komposiitmaterjalid / 940

11E.4. Polümeeride füüsikalised omadused / 941

LISAMATERJAL 11E.1. Keemiateaduse eesliinilt: elektrit juhtivad polümeerid / 943

11E.5. Valgud / 945

11E.6. Süsivesikud / 947

11E.7. Nukleiin happed / 948

Teema 11E ülesanded / 950

PEATÜKK 11 Koondülesande veebilahendusega näide / 952

PEATÜKK 11 Ülesanded / 952

LISALUGEMIST Tehnoloogia: kütused / 957

LISAD / 959

LISA 1. Sümbolid, ühikud ja matemaatilised võtted 959

- 1A.** Sümbolid / 959
- 1B.** Ühikud ja ühikute teisendused / 961
- 1C.** Teaduslik kirjaviis / 963
- 1D.** Astmed ja logaritmid / 964
- 1E.** Võrrandid ja graafikud / 965
- 1F.** Algebra / 966

LISA 2. Eksperimentaalsed andmed 967

- 2A.** Termodünaamilised andmed temperatuuril 25 °C / 967
- 2B.** Standardredokspotentsiaalid temperatuuril 25 °C / 974
- 2C.** Põhioleku elektronkonfiguratsioonid / 976
- 2D.** Elemendid / 977

LISA 3. Nomenklatuur 983

- 3A.** Mitmeatomiliste ionide nomenklatuur / 983
- 3B.** Ainete triviaalnimetused / 984

SÕNASTIK 985

VASTUSED 1017

Kontrollülesanded B 1017

Paaritu numbriga ülesanded 1027